

μικροφιλολογικά

περιοδική έκδοση * τεύχος 20 * φθινόπωρο 2006

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Στέση Αθήνη, Η πρώτη ελληνική μετάφραση του μυθιστορήματος *Les aventures de Télémaque* του Fénelon [3] **Λευτέρης Παπαλεοντίου**, Άγνωστο ποίημα του Επαμεινώνδα Φραγκούδη [7]. Χαρίλαος Δημόπουλος, «Της πατρίδος μου η τύχη» [8]. Ανέκδοτοι στίχοι του Βασίλη Μιχαηλίδη [16] ~ **Κωστής Κοκκινόφτας**, Η πρώτη και δεύτερη έκδοση του βιβλίου του Ιερώνυμου Μυριανθέα *Περί των αρχαίων Κυπρίων* [11] ~ **Θεοδόσης Πυλαρινός**, «Επαίχθη ο κόσμος...» [14] ~ **Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος**, Οί Ἕμποροι τῶν Ἐθνῶν [17]. Ἄδερφή [50] ~ **Pieter Borghart**, Μια ανέφικτη αφηγηματική κατάσταση; «Τα έτοιμα» και «Η ζωή» του Μιχαήλ Μητσάκη [18] ~ **Ρήνα Κατσελλή**, Η κραυγή της παράφρονος, μετάπλαση μυθιστορήματος σε στίχους [21] ~ **Φοίβος Σταυρίδης**, R.M. Dawkins και κυπριακή λαϊκή ποίηση [22] ~ **Δημήτρης Κόκορης**, Τ. Κ. Παπατσώνης: «Νόμος» [24] ~ **Γιώργος Κεχαγιόγλου**, Κοσμά Πολίτη, *Eroïca*: Σύμυρνης τραγωδίες νέες ή Από τον υπαρκτό σμυρναίικο χωρόχρονο στη φαντασιοχαρτογραφία τού “Σμύρνη γιοκ” [27] ~ **Θανάσης Παπαθανασόπουλος**, Ὁ κύπριος πεζογράφος Γιάγκος Περίδης [37] ~ **Ε. Κριαράς**, Η φυσιολογία του Ιωάννη Συκουτρή (1901-1937) και η ανάγκη ολοκληρωμένης μελέτης της [40] ~ **Γιώργος Δ. Παναγιώτου**, Λίγα ακόμη για το ποίημα του Σεφέρη «Piazza San Nicolo» [42] ~ **Ανδρέας Κ. Φυλακτού**, Μια μέρα του Ελύτη για την Κύπρο [47] ~ **Γιώργος Λυσιώτης**, «Αλκοολική» ποιητική: μια απρόοπτη και περιπλανώμενη έννοια [50] ~ **Σάββας Παύλου**, Αδελφή (συμπληρωματικά) [51]. Γλώσσα και ιδεολογική ορθοδοξία [52] ~ **Σωτήρης Σαράκης**, Διαλεκτικά παράδοξα [53] ~ **Σωτήρης Γ. Ραπτόπουλος**, ... οκαρίνα (μετά ή άνευ σουρ<ν>τίνας) [55] ~ **Σωκράτης Τιτούρης**, Ένας κέντρωνας του Ροΐδη [57] ~ **Ξενής Κοκόλης**, Δυο καβαφικές παρωδίες [59]

Η πρώτη ελληνική μετάφραση του μυθιστορήματος *Les aventures de Télémaque* του Fénelon

Εδώ και δεκαπέντε χρόνια είχε επιβεβαιωθεί από τον Λέανδρο Βρανούση,¹ η παλαιότερη, και αναξιопοιήτη, πληροφορία² ότι στη Μονή Λειμώνος της Λέσβου διασώζεται χειρόγραφη ελληνική μετάφραση του γαλλικού μυθιστορήματος *Les aventures de Télémaque* (1699) του Fénelon (1651-1715), προερχόμενη από το «φαναριώτικο» περιβάλλον. Η μετάφραση υπογράφεται από τον Δημήτριο Προκοπίου, γραμματέα και γιατρό του ηγεμόνα Νικόλαου Μαυροκορδάτου (1680-1730) και παιδαγωγό του γιου του Κωνσταντίνου, συντάκτη της «πρώτης γραμματολογίας», της *Επιτετημένης επαριθμήσεως των κατά τον παρελθόντα αιώνα λογίων Γραικών, και περί τινων των εν τω νυν αιώνι ανθούντων* (δημοσιεύθηκε στον ενδέκατο τόμο της *Bibliothèque grecque* του ελληνιστή J. A. Fabricius, στο Αμβούργο το 1722)³ και μεταφραστή στη νέα ελληνική του μυθιστορήματος *Στεφανίτης και Ιχνηλάτης*.⁴

Ο Βρανούσης, ακόματος «κυνηγός νεοελληνικών χειρογράφων», φειδωλός, όμως, στις πληροφορίες του, αρκέστηκε να παραθέσει σε υποσημείωση συντομευμένη μεταγραφή της σελίδας τίτλου του χειρογράφου ενώ πρότεινε τη χρονολόγηση της μετάφρασης γύρω στα 1715.

Νεότερη μελέτη ή παρουσίαση της έγκαιρης αυτής μεταφραστικής δοκιμής με αφετηρία τη γαλλική γραμματεία, η οποία εγκαινιάζει τις ελληνικές τύχες του δημοφιλούς μυθιστορήματος του Fénelon και προηγείται σημαντικά της πρώτης έντυπης μετάφρασης του Αθανάσιου Σκιαδά (Βενετία, 1742), δεν έγινε έκτοτε.⁵ μάλιστα, διατυπώθηκε και η υπόνοια ότι το χειρόγραφο λανθάνει.⁶

Στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος εντόπισα, πρόσφατα, μικροταινία του χειρογράφου⁷ και ετοιμάζω εκτενή μελέτη. Για την ώρα περιορίζομαι να παραθέσω ορισμένα συμπληρωματικά στοιχεία, καθώς και έναν πρώτο προβληματισμό, που μπορούν, νομίζω, να ανανεώσουν τη συζήτηση γύρω από το πρώιμο αυτό μεταφραστικό εγχείρημα, και αξιοποιήσιμο γλωσσικό τεκμήριο, του «Πρελούδιου των Φώτων».

Ο πλήρης τίτλος στην πρώτη σελίδα του χειρογράφου έχει ως εξής: *Αι Τύχαι του Τηλεμάχου, υιού του Οδυσσέως παρά Φραντζέσκου Σαλινιάκ, Φενελόν, Διδασκάλου των υιών του βασιλέως της Φραντζίας, Αρχιεπισκόπου τε του Δουκάτου της Καμπρίας, και Πρίγκιπος του Ιμπεριού. Μετάφρασις δε, Δημητρίου Προκοπίου ιατρού, κατ' επιταγήν του υψηλοτάτου και σοφωτάτου αυθέντου, και ηγεμόνος πάσης Ουγγροβλαχίας και Μολδοβλαχίας κυρίου, κυρίου Ιωάννου Νικολάου Αλεξάνδρου Βοεβόδα Μαυροκορδάτου. Χρονολογία δεν αναγράφεται· η χρονολόγηση της μετάφρασης της στα 1715, όπως υπέδειξε ο Βρανούσης, συνάγεται από τα αξιώματα που κατέχει ο «εντολοδότης» της. Μπορούμε, μάλιστα, να προσδιορίσουμε ακριβέστερα την ολοκλήρωση της μετάφρασης στο τέλος Δεκεμβρίου του 1715, όταν ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος, ηγεμόνας της Μολδαβίας από το 1711, μετατίθεται στον θρόνο της Ουγγροβλαχίας (25.12.1715). Το χει-*

ρόγραφο εκτείνεται σε 245 φύλλα και περιέχει την πλήρη μετάφραση του γαλλικού μυθιστορήματος. Το κείμενο χωρίζεται σε 10 βιβλία, ακολουθεί δηλ. τον χωρισμό των πρώτων γαλλικών εκδόσεων που κυκλοφόρησαν χωρίς την άδεια του συγγραφέα (1699-1717).⁸ Όπως διαφαίνεται και από το απόσπασμα που ακολουθεί, αντλημένο από την αρχή του μυθιστορήματος (φ. 1),⁹ πρόκειται για πιστή μεταφορά σε νεοελληνική γλώσσα, στην οποία δεν συναντάμε τουρκικές ή ρουμανικές λέξεις όπως συμβαίνει, συχνά, σε «φαναριώτικα» κείμενα της ίδιας εποχής.¹⁰ Δεν λείπουν όμως τα λατινογενή δάνεια (πρβλ. «μπάνκους»).

Δεν ήμπορούσεν η Καλυψώ να παρηγορηθή διά την αποδημίαν του Οδυσσέως. Η αθανασία της τήν έκαμε να λογιάση του λόγου της δυστυχημένην από τον πόνον της. Το σπήλαιον δεν αντηχούσε πλέον από την γλυκείαν μελωδίαν της φωνής της, και αι νύμφαι οπού την υπηρετούσαν, δεν ετολούσαν να την συντύχουν. Αυτή επερίδιάβαζε μοναχή συχνά εις τα ανθισμένα λιβάδια, με τα οποία το νησί της ήτον ολοτρόγυρα στολισμένον από μίαν παντοτεινήν πρώτην άνοιξιν. Αλλ' εκείνοι οι όμορφοι τόποι, όχι μόνον δεν εκαταπράυναν τον πόνον της, αλλά μάλιστα ανέφεραν εις τον νουν της την λυπηράν ξαναθύμησιν του Οδυσσέως, οπού εκεί εφάνη πολλάς φοραίς εις το πλάγι. Έμενε συχνά της ακίνητη απάνω εις το ακρόγιαλον, οπού έβρεχε με τα δάκρυα, και έστεκε πάντοτε γυρισμένη προς εκείνο το μέρος, από το οποίον το καράβι του Οδυσσέως σχίζωντας τα νερά, έγινεν άφαντον από τα ομμάτιά της. Είδεν έξαφνα μερικά τζακίσματα απομεινάρια ενός καραβιού οπού εναυάγησε, βλέπει τους μπάνκους των κοπηλατών οπού έγιναν κομάτια, μερικά κουπιά σκορπισμένα ένθεν κακείθεν επάνω εις τον άμμον, ένα τιμώνι, ένα κατάρτι, και μερικά ξάρτια κυματιζόμενα κοντά εις το περιγιάλι. Έπειτα ξάνοιξεν από μακρά δύο ανθρώπους, από τους οποίους ο ένας εφαινετον του καιρού του, και ο άλλος αν καλά και ήτον νέος, ωμοίαζε τον Οδυσσέα. Αυτός είχε εκείνην την νοστιμάδα και το πνεύμα, μαζί με το ύψος του κορμιού και το μεγαλοπρεπές περιπάτημά του.

Η θεά ευθύς εκατάλαβεν ότι ετούτος ήτον ο Τηλέμαχος υιός εκείνου του ήρωος· αλλά μ' όλον οπού οι θεοί υπερέχουν πολλά τους ανθρώπους κατά την γνώσιν,

Calypso ne pouvait se consoler du départ d'Ulysse. Dans sa douleur, elle se trouvait malheureuse d'être immortelle. Sa grotte ne résonnait plus de son chant; les nymphes qui la servaient n'osaient lui parler. Elle se promenait souvent seule sur les gazons fleuris dont un printemps éternel bordait son île: mais ces beaux lieux, loin de modérer sa douleur, ne faisaient que lui rappeler le triste souvenir d'Ulysse, qu'elle y avait vu tant de fois auprès d'elle. Souvent elle demeurait immobile sur le rivage de la mer, qu'elle arrosait de ses larmes, et elle était sans cesse tournée vers le côté où le vaisseau d'Ulysse, fendant les ondes, avait disparu à ses yeux.

Tout à coup, elle aperçut les débris d'un navire qui venait de faire naufrage, des bancs de rameurs mis en pièces, des rames écartées çà et là sur le sable, un gouvernail, un mât, des cordages flottant sur la côte; puis elle découvre de loin deux hommes, dont l'un paraissait âgé; l'autre, quoique jeune, ressemblait à Ulysse. Il avait sa douceur et sa fierté, avec sa taille et sa démarche majestueuse.

La déesse comprit que c'était Télémaque, fils de ce héros. Mais, quoique les dieux surpassent de loin en connaissance tous les hommes,

δεν ημπόρεσεν να καταλάβη ποίος να ήταν εκείνος ο σεβάσμιος άνθρωπος, οπού εσυντρόφευε τον Τηλέμαχον. Διατί οι ανώτεροι θεοί κρύπτουν από τους κατωτέρους όσα θέλουν και η Αθηνά οπού εσυντρόφευε τον Τηλέμαχον μεταμορφωμένη εις τον Μέντορα, δεν ήθελε να την γνωρίση η Καλυψώ. Εις τόσον ετούτη εχαίρονταν κρυφίως διά ένα ναυάγιον, το οποίον έκαμε να φθάση εις το νησί της ο υιός του Οδυσσέως, οπού ωμοίαζεν απαραλλάκτως του πατέρα του. Λοιπόν επήγγε κοντά του, και μην αποδείχωντας πώς τον γνωρίζει, πόθεν, του είπε προέρχεται η τόση ειδική σας αυθάδεια, του να αράξετε εις το νησί μου; Ήξευρε ώ νέε ξένε ότι δεν έρχεται κανείς μέσα εις το βασιλείον μου, χωρίς να παιδευθή. Από κάτω εις τούτα τα φοβερυστικά λόγια έπασχεν αυτή να κρύψη την χαράν της καρδιάς, οπού στανικώς της εφαινονταν εις το πρόσωπόν της.

elle ne put découvrir qui était cet homme vénérable dont Télémaque était accompagné: c'est que les dieux supérieurs cachent aux inférieurs tout ce qu'il leur plaît; et Minerve, qui accompagnait Télémaque sous la figure de Mentor, ne voulait pas être connue de Calypso.

Cependant Calypso se réjouissait d'un naufrage qui mettait dans son île le fils d'Ulysse, si semblable à son père. Elle s'avance vers lui; et, sans faire semblant de savoir qui il est:

- D'où vous vient - lui dit-elle - cette témérité d'aborder en mon île? Sachez, jeune étranger, qu'on ne vient point impunément dans mon empire.

Elle tâchait de couvrir sous ces paroles menaçantes la joie de son cœur, qui éclatait malgré elle sur son visage.¹¹

Καθώς στη σελίδα τίτλου δεν δηλώνεται η γλώσσα αφετηρίας της μεταφρασης, το άμεσο, ξενόγλωσσο, πρότυπο του μυθιστορήματος θέτει ένα ζήτημα προς διερεύνηση. Ο πολύτιμος κατάλογος της βιβλιοθήκης των Μαυροκορδάτων που συντάξε ο Κωνσταντίνος Μαυροκορδάτος το 1725,¹² διαφωτιστικός για άλλες μεταφράσεις, δεν μπορεί να βοηθήσει στην περίπτωση του *Τύχαι Τηλεμάχου*, αφού δεν αναγράφει την ύπαρξη ξενόγλωσσου αντίτυπου του έργου. Αν κρίνουμε από ορισμένες άλλες μεταφράσεις του «φαναριώτικου» περιβάλλοντος (*Δον Κισότης* του Cervantes, *Αργενίς* του Barclay, κωμωδίες του Molière, κ.ά.),¹³ οι οποίες, όπως έχει διαπιστωθεί, βασίστηκαν σε ιταλικές, διάμεσες πηγές, η αναζήτηση του άμεσου προτύπου θα πρέπει να ξεκινήσει από τις πρώτες, ιταλικές, πιστές μεταφράσεις του μυθιστορήματος (1702-1708).¹⁴ Άλλωστε, οι ιατρικές σπουδές του Δημήτριου Προκοπίου στο Πανεπιστήμιο της Πάδοβας εγγυώνται την ιταλομάθειά του.¹⁵

Ωστόσο, ορισμένες ενδείξεις θα μπορούσαν να στηρίξουν την υπόθεση ενός γαλλικού προτύπου. Ο Σκαρλάτος -γιος του Νικόλαου- στη γνωστή επιστολή του προς τον Θωμά Τεσταμπούζα (περ. 1720), όπου μιλά για τις αναγνωστικές του προτιμήσεις, αναφέρεται στα «άπαντα του Φενελών ο οποίος έχει και νοήματα εύμορφα και φράσιν γλυκείαν και υψηλήν, μάλιστα εις το βιβλίον οπού κάμνει ταις οδοιπορίας του Τηλεμάχου φανερώνει πολλάς πολιτικάς, όλαις χριστιανικάς»,¹⁶ και τα καταχωρίζει ανάμεσα στα γαλλικά βιβλία της βιβλιοθήκης. Επίσης, ο μεταφραστής κατείχε εκτός από την ιταλική γλώσσα και τη γαλλική, όπως πιστοποιεί μεταγενέστερο, πάντως, δείγμα γραφής του (1736), που διασώζεται σε χειρόγραφη μορφή, ο επικήδειος «Discours funèbre de Jean Nicolas Alex.

Mavrocordato par le docteur Démètre Procopé». ¹⁷ Έτσι, χωρίς να μπορεί να αποκλειστεί με βεβαιότητα η παρέκλιση από τη γνωστή μεταφραστική πρακτική που θα υπαγόρευε την προσφυγή σε κάποια ιταλική διάμεση μετάφραση, είναι αρκετά πιθανόν ο Προκοπίου να βασίστηκε στο γαλλικό κείμενο του πρωτοτύπου, εγκαινιάζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τη μεταφραστική στροφή προς τη γαλλική γλώσσα.

Η συστηματική αντιβολή του *Τύχαι Τηλεμάχου* με το γαλλικό πρωτότυπο και τις ιταλικές του μεταφράσεις θα οδηγήσουν, νομίζω, σε ασφαλέστερα συμπεράσματα όχι μόνο προς την κατεύθυνση της ταυτοποίησης του άμεσου προτύπου, αλλά και σε ζητήματα μεταφραστικής μεθόδου και τακτικής.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Α. Βρανούσης, «Ρήγας και Marmontel», *Ελληνογαλλικά, Αφιέρωμα στον Roger Milliet*, Αθήνα, Ε.Λ.Ι.Α., 1990, σ. 122 και σ. 144 υποσ. 6.
2. Βικ. Μητροπολίτης Διονύσιος [Χαραλάμπους], *Συμπληρωματικός Κατάλογος των χειρογράφων της ιεράς Μονής Λειμώνος εν Λέσβω*, Αθήνα [1947], αρ. 359, σ. 36-37. Παραθέτω την περιγραφή, όπου όμως, και πολλά σφάλματα στη σελίδα τίτλου: χαρτ. ο.275Χο.195, ΙΘ' αιώνας. «Αι τύχαι του Τηλεμάχου, υιού του Οδυσσέως, παρά Φρατζέσκου Ιαλινάκη Φενελόν, διδασκάλου των υιών του βασιλέως της Φράντζας, Αρχιεπισκόπου τε του δουκάτου της καμπρίας και πρίγκιπος του Ιμπερίου. Μετάφρασις δε Δημητρίου Προκοπίου ιατρού, κατ' επιταγήν του υψηλοτάτου και σοφωτάτου Αυθέντου και Ηγεμόνος πάσης Ουγγροβλαχίας και Μολδοβλαχίας κυρίου Ιωάννου Νικολάου Αλεξάνδρου Βοεβόδα Μαυροκορδάτου».
3. Βλ. Άλκης Αγγέλου, «Δοκιμές για απογραφή και αποτίμηση της Νεοελληνικής Γραμματείας στην ευρυχωρία του Νεοελληνικού Διαφωτισμού», *Των Φώτων*, Αθήνα, Ερμής, 1988, σ. 347.
4. Βλ. Γιώργος Κεχαγιόγλου, *Η Παλαιότερη Πεζογραφία μας, (15ος αιώνας-1830)*, Αθήνα, Σοκόλης, 1999, τ. Β'2, σ. 214.
5. Την έλλειψη αυτή σημειώνει ο Αλέξης Πολίτης, «Αρχαιοθέμα μυθιστορήματα, 1790-1900. Και πάλι το βάρος της αρχαίας κληρονομιάς;», *Η πρόσληψη της αρχαιότητας στο βυζαντινό και νεοελληνικό μυθιστόρημα*, επιμ. Στέφανος Κακλαμάνης-Μιχαήλ Πασχάλης, Αθήνα, Στιγμή, 2005, σ. 128.
6. Βλ. Γιώργος Κεχαγιόγλου, *Πεζογραφική Ανθολογία, Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη*, 2001, τ. 1, σ. 502.
7. Την ανάζητηση του χειρογράφου στην ΕΒΕ μου υπέδειξε ο διευθυντής του Παλαιογραφικού Αρχείου του ΜΙΕΤ κ. Αγαμέμνων Τσελίκας, τον οποίο ευχαριστώ και από τη θέση αυτή. Θερμές ευχαριστίες, επίσης, οφείλω στην αναπληρώτρια διευθύντρια της ΕΒΕ κα Αικατερίνη Κορδούλη, η οποία ανακάλυψε την ύπαρξη της μικροταινίας και μου έδωσε την ευκαιρία να τη μελετήσω.
8. Η πρώτη έκδοση, που βασίστηκε στο εγκεκριμένο από τον Fénelon χειρόγραφο, δημοσιεύθηκε μετά τον θάνατό του, στο Παρίσι το 1717. Το κείμενο χωρίζεται σε 24 βιβλία, διαίρεση που τήρησαν στο εξής οι περισσότερες εκδόσεις. Υπάρχουν, όμως, και εκδόσεις με 18 κεφάλαια: βλ., σχετικά, François Bausset, *Histoire de Fénelon, archevêque de Cambrai*, Paris, 1850, τ. 4, σ. 15.
9. Το μεταγράφω σε μονοτονικό.
10. Πρβλ. Φαίδων Μπουμπουλίδης, «Επιστολή Δράκου Σούτζου, λογοθέτου, προς Κωνσταντίνου, μέγαν ποστέλνικον», *Φαναριώτικα κείμενα*, [1745], Αθήνα, 1967, σ. 9-16.
11. Δεν στάθηκε δυνατό να εντοπίσω κάποια από τις πρώτες (ως το 1717) εκδόσεις του μυθιστορήματος, ούτε στις ελληνικές βιβλιοθήκες ούτε σε ηλεκτρονικές πηγές, στις οποίες περιορίστηκε η έρευνά μου. Έτσι, αναγκαστικά, για την αντιβολή χρησιμοποίησα την έκδοση, *Les aventures de Télémaque fils d'Ulysse...*, Paris, 1717, σ. 2-3, σύμφωνη με το αυθεντικό χειρόγραφο του συγγραφέα. Πάντως, οι διορθώσεις και επεμβάσεις που επέφερε ο Fénelon στο κείμενο των προηγούμενων εκδόσεων ήταν περιορισμένες και δεν αγγίζουν το πρώτο μέρος του

- μυθιστορήματος· βλ. Louis-François Bausset, *Histoire de Fénelon, archevêque de Cambrai*, Paris, 1850, τ. 3, σ. 55-57.
12. N. Jorga, «Pilda Bunilor Domni din Trecut, Fata de Scoala Romanesca», *Analele Academia Romane*, Sect. Ist. Ser. II 37 (1914) σ. 79-120.
13. Για μια συνολική θεώρηση βλ. Άννα Ταμπάκη, «Χειρόγραφες μεταφράσεις του Διαφωτισμού. Η πρόσληψη των δυτικοευρωπαϊκών λογοτεχνικών ειδών», *Περί νεοελληνικού Διαφωτισμού*, Αθήνα, Ergo, 2004, σ. 99-112.
14. Gabriel Maugain, *Documenti bibliografici e critici per la storia della fortuna del Fénelon in Italia*, Paris, Champion, 1910, σ. 30-31.
15. Σε ό,τι αφορά τα βιογραφικά στοιχεία για τον Δημήτριο Προκοπίου βλ. συνοπτικά, Γιώργος Κεχαγιόγλου, *Η Παλαιότερη Πεζογραφία μας, (15ος αιώνας-1830)*, ό.π.. Δεν κατάφερα να εντοπίσω σε ελληνικές βιβλιοθήκες τη μονογραφία του V. Papahagi, *Dimitrie Procopiu Pamperi Moscovoleanul*, București 1937.
16. Cornelia Papacostea-Danielopolu, «Préoccupations livresques de Scarlat Mavrocordat dans un manuscrit de l'Académie Roumaine», *Revue des Études Sud-Est Européennes* 28 (1990) 35. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο Σκαρλάτος φαίνεται να αγνοεί τη μετάφραση του Προκοπίου, καθώς μεταγλωττίζει τον τίτλο του μυθιστορήματος σε «Οδοιπορίες του Τηλεμάχου».
17. Πρόκειται για το ms miscell. 212, F 140 της Βιβλιοθήκης της Ρουμανικής Ακαδημίας, το οποίο αναφέρει η Olga Cicanci, «Médecins Grecs aux pays roumains», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* 10 (1933-1994) 82.

Στέση Αθήνη

80

Άγνωστο ποίημα του Επαμεινώνδα Φραγκούδη

Η ΑΤΥΧΗΣ ΜΗΤΗΡ

Τὸν βράχον ἔκείνον βλέπετε κεῖ κάτω στὸ Θησεῖον;
 Στὲς ρίζες τοῦ ἑμερόνυκτα ἐκάθετο πλησίον
 Τὸν περασμένον Μάιον, μὲ δυὸ ξανθὰ παιδάκια,

Μιά νέα δακρυσμένη,
 Οἰκτρὰ καὶ πεινασμένη,

Καὶ τὰ ἄρρεφεν ἢ ὄρφανή μὲ χόρτα σὰν ἀρνάκια.

... Εἶκοσ' ἡμέρες εἶχομεν νὰ τὴν ἰδῶμεν πλέον!
 Πλὴν χθές, τὸ γλυκοχάραγμα, ἕνας λευίτης κλαίων,
 Μὲ τὰ παιδιά ἐπέστρεφεν ἀπ' τὸ νεκροταφεῖον.
 Τὸ μαῦρο ξυλοκρέββατον ὀπίσ' ἀκολουθοῦσε,
 Καὶ ἕνας ξύλινος σταυρός, μιὰ κίτρινη λαμπάδα.

Οἱ θρήνοι τῶν παιδίων

Ἐκίνουν εἰς συμπάθειαν κι αὐτὴν τὴν πεδιάδαν.
 Ὁ ἱερεὺς τὰ ἄδαυε καὶ τὰ ἄγλυκοφιλοῦσε,
 Κι αὐτὰ μὲ τὰ χεράκια τους τὰ χεῖλη τ' ἐκτυποῦσαν,
 Καὶ κλαίοντ' ἀδιάκοπα τὴν μάναν ἐζητοῦσαν.
 Ἡ μάνα των, ὦ συμφορά! ἦτο νεκρὴ στὸ χῶμα,
 Κι αὐτὰ... «λολό, λολό, Μανά»... ἐφώναζαν ἀκόμα...

Κύπρω, κατ' Ἀπρίλιον 1842

Ἐπαμεινώνδας Ἰωάννου

Κατὰ τὴ δημοσίευση τοῦ ποιήματος «Ἡ ατυχῆς μήτηρ» προτάσσεται τὸ παρακάτω σημείωμα: «Ἐν ποιημάτιον ἀνέκδοτον μᾶς πέμπεται ἐκ Κύπρου. Τὸ καταχωρίζομεν εὐχαρίστως καὶ διὰ τὴν ἀφέλειάν του, ἥτις εἶναι